

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2023.10>

В. О. Рекшинський
 начальник юридичного відділу
 Центру досліджень трофейного та перспективного озброєння
 і військової техніки,
 помічник командира
orcid.org/0009-0000-4023-3456

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ФРАНЦІЇ

У статті з'ясовуються особливості правового регулювання гарантій захисту соціальних прав військовослужбовців у Французькій Республіці. Автором комплексно аналізуються норми чинного законодавства Франції, а саме Кодексу соціальної безпеки, Трудового кодексу, Кодексу оборони та Кодексу адміністративного судочинства на предмет їх особливостей регламентації гарантування соціальної безпеки військовослужбовців у цілому та захисту соціальних прав цих службовців, зокрема. Встановлено, що у законодавстві Франції відсутні окремі норми законодавства, у яких в конкретизованому вигляді: по-перше, підтверджується важливість захисту соціальних прав військовослужбовців, а також обов'язковість їх захисту з боку держави та суспільства; по-друге, в узагальненому вигляді окреслюються усі належні форми захисту прав військовослужбовців (головним чином, судова, парламентська, адміністративна форма та неюрисдикційні форми захисту). Окрема увага звертається на те, що французьке законодавство обмежує військовослужбовців у можливостях використання профспілкового захисту соціальних прав військовослужбовців, що визнано невинуватим Європейським судом з прав людини в рішенні у справі *Matelly c. France*. У висновках до статті окреслюються перспективи удосконалення правового регулювання захисту соціальних прав військовослужбовців крізь призму переваг і недоліків правового регулювання такого захисту у Франції. Зокрема, автором пропонується встановити заборону організації та участі військовослужбовців у демонстраціях, колективних зверненнях з петиціями чи скаргами щодо порушення їх прав у цілому та соціальних прав зокрема (врахування змісту ч. 3 ст. D4121-1 Кодексу оборони Франції). Також вказується на потребу закріплення в конкретизованому вигляді права військовослужбовців звертатись до керівництва, ін. органів публічної служби з пропозиціями щодо поліпшення підстав, умов, форм, способів, методів і засобів забезпечення їх соціальної безпеки (врахування змісту ст. D4121-1 Кодексу оборони Франції).

Ключові слова: військовослужбовці, захист соціальних прав, правове регулювання, правовий захист, соціальна безпека, соціальне право, соціальні права, французьке законодавство.

Rekshynskiy V. O. LEGAL REGULATION OF GUARANTEES FOR THE PROTECTION OF THE SOCIAL RIGHTS OF MILITARY PERSONNEL IN FRANCE

This article elucidates the characteristics of legal regulations safeguarding the social rights of military personnel in the French Republic. The author conducts a thorough analysis of France's current legislative framework, specifically examining the Code of Social Security, the Labor Code, the Defense Code, and the Code of Administrative Proceedings, for their unique aspects in governing the social security of military personnel and, more specifically, the protection of these employees' social rights. It has been determined that French legislation lacks distinct legal norms that explicitly govern crucial aspects of protecting military personnel's social rights. Notably, there is an absence of a regulation affirming the significance of defending military personnel's rights, as well as the state and society's obligation to protect them. Furthermore, there is no overarching regulation detailing the various forms of rights protection for military personnel, such as judicial, parliamentary, administrative, and non-jurisdictional forms. The article also highlights a significant limitation in French law, which constrains military personnel from utilizing trade union mechanisms to safeguard their social rights. This restriction was deemed unjustified by the European Court of Human Rights in its ruling in *Matelly v. France*. In the article's conclusion, the author outlines prospects for enhancing the legal regulation of social rights protection for military personnel in Ukraine, viewing this through the lens of the strengths and weaknesses of such legal regulation in France. Specifically, the author suggests implementing a prohibition on military personnel's organization and participation in demonstrations, collective petitions, or complaints about rights violations, including those concerning social rights. This proposal is in line with the provisions of Part 3 of Article D4121-1 of the French Defense Code. Additionally, the article underscores the necessity of more precisely defining the right of military personnel to submit proposals to public service body leaders for improving the basis, conditions, forms, methods, and means of ensuring their social security, drawing from the stipulations of Article D4121-1 of the French Defense Code.

Key words: French legislation, legal protection, legal regulation, military personnel, protection of social rights, social law, social rights, social security.

Постановка проблеми. Довіра народу до армії, зниження в суспільстві антивоєнних настроїв (особливо на фоні зростання нових безпекових загроз, викликаних воєнними конфліктами з боку недемократичних держав, тероризмом та ін.), є елементами, на основі яких збройні сили будь-

якої країни отримують упевненість у соціальній важливості їх ролі в бутті держави, а військовослужбовці – впевнене почуття поваги і визнання їх ролі в повноцінному функціонуванні держави, сталому бутті суспільства та кожного громадянина [1, с. 324]. На фоні війни в Україні, а особливо

з початком повномасштабної фази російсько-Української війни у різних державах-членах Європейського Союзу [див., напр.: 2; 3; 4] роль військовослужбовців знову отримала належне визнання, у результаті чого європейськими державами почали збільшуватись видатки на воєнно-оборонний сектор. Такі дії, на жаль, не завжди супроводжуються збільшенням рівня соціальної та правової безпеки військовослужбовців, зокрема, в контексті гарантування реалізації військовослужбовцями їх соціальних прав, а також спроможності вчасно, у повній мірі захистити свої соціальні права в юрисдикційній чи позаюрисдикційній формах захисту прав. Між тим, слід констатувати, що для будь-якої сучасної соціальної, правової та демократичної держави, незалежно від міри реальності безпекових ризиків, які можуть вплинути на функціонування такої держави, пріоритетом є людиноцентричний розвиток такої держави, крізь призму чого військовослужбовці повсякчас визнаються службовцями, які володіють людською гідністю, що потребує поваги, охорони та захисту, а отже – мають перебувати у соціально безпечних умовах буття (наскільки це можливо, приймаючи до уваги характер статусу військовослужбовця), зокрема, й за рахунок нормативно-правового (також інституційного) забезпечення охорони та захисту їх соціальних прав. У цьому контексті актуалізується потреба з'ясування стану правового регулювання гарантій захисту соціальних прав військовослужбовців у державах-членах ЄС, зокрема, Франції, яка є нашою державою-союзницею.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. По сьогоднішній день серед українських учених ще не робились спроби комплексно з'ясувати: по-перше, поточний стан правового регулювання гарантій захисту соціальних прав військовослужбовців у державах-членах Європейського Союзу, зокрема, Франції; по-друге, окреслити перспективи удосконалення національного законодавства про форми та способи захисту соціальних прав військовослужбовців, приймаючи до уваги відповідні положення французького законодавства. При цьому слід констатувати, що це питання також є недостатньо дослідженим і французькими ученими, хоча й багатьма з них вже розкривались різні аспекти захисту соціальних прав (серед яких П. Варін [5], Ж. Деверс [6], М.А. Латіф [7], М.-Т. Льонкута [8], Д. Роман [9] та ін.), а також змісту соціальних прав військовослужбовців (серед яких С. Гамбарделла [10], Т. Демуля [11], Ж. Жоана [12], К. Лоретт [13], С. Ферстаппен [14] та ін.). Наукові праці цих та ін. європейських науковців засвідчують можливість комплексного дослідження стану правового регулювання захисту соціальних прав військовослужбовців у ФР, на основі чого можна буде з'ясувати

можливості удосконалення нормативно-правового забезпечення форм захисту соціальних прав військовослужбовців в Україні.

Метою статті є з'ясування особливостей правового регулювання гарантій захисту соціальних прав військовослужбовців у ФР. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких *завдань*: 1) проаналізувати основні нормативно-правові акти, в яких гарантуються соціальні права військовослужбовців, а також підтверджується право на захист таких прав й можливості реалізації цього права; 2) в узагальненому вигляді окреслити основні проблеми правового регулювання гарантій захисту соціальних прав військовослужбовців у Франції; 3) з'ясувати можливості удосконалення чинного законодавства України крізь призму норм діючого законодавства ФР.

Виклад основного матеріалу. Комплексно аналізуючи правову основу захисту соціальних прав військовослужбовців у Французькій Республіці (далі – ФР) можемо дійти висновку, що особливого значення в цьому сенсі набуває саме *Кодекс соціальної безпеки ФР*, що є ключовим законодавчим актом Франції, в якому містяться основні засади забезпечення соціальної безпеки на території республіки, а також підстави, умови та ін. обставини забезпечення соціальних прав громадян, зокрема, й військовослужбовців. У статтях L371-6 і L371-7 цього Кодексу визначаються бенефіціари пенсійного законодавства, що стосується військовослужбовців, у статтях L372-1 і L372-2 окреслюються особливості соціального страхування військовослужбовців, у статтях L713-1–L713-23 регламентується особливий соціально-правовий режим забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців, а в статтях L713-19–L713-22 – особливості діяльності Національного військового фонду соціальної безпеки (*Caisse nationale militaire de sécurité sociale*) та ін.

Критично аналізуючи положення Кодексу соціальної безпеки ФР особливої уваги заслуговує ст. L142-1, в якій конкретизуються нормативні підстави судового захисту у сфері забезпечення соціальної безпеки, а саме: застосування законодавчих і підзаконних актів у сфері соціального захисту; відшкодовувати внески, вкладів і виплат, про які йдеться у статтях L137-30, L138-20, L862-4 і L862-4-1 Кодексу соціальної безпеки ФР; стягнення внесків, вкладів і виплат, згаданих у статтях L1233-66, L1233-69, L3253-18, L5212-9, L5422-6, L5422-9, L5422-11, L5422-12 та L5424-20 ТК ФР; аспекти встановлення стану чи міри втрати працездатності, у разі нещасного випадку (чи хвороби), не врегульованої книгою IV Кодексу соціальної безпеки ФР, а також у стані непрацездатності; аспекти встановлення стану стійкої непрацездатності, зокрема міри такої непрацездатності (у разі нещасного випадку на

виробництві або професійного захворювання); аспекти встановлення стану чи міри працездатності, у разі нещасних випадків (або захворювань), які регулюються розділами III, IV і VI книги VII Кодексу сільського та морського рибальства ФР, а також стану непрацездатності у разі нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань, передбачених розділами V і VI тієї ж книги VII Кодексу сільського та морського рибальства ФР; щодо рішень пенсійних фондів і фондів професійного медичного страхування та сільськогосподарських соціальних взаємних фондів; щодо рішень Комісії з прав та автономії осіб з обмеженими можливостями (*Commission des droits et de l'autonomie des personnes handicapées*), про які йдеться в абз. 1 ст. L241-9 Кодексу соціальних дій та сім'ї ФР.

Окремо також слід звернути увагу й на *Кодекс оборони ФР*, який містить ключові засади, пов'язані з правами та обов'язками військового персоналу, стосуючись різних аспектів соціально безпечного виникнення, перебігу та припинення службових відносин за участю військовослужбовця. При цьому в контексті правового регулювання гарантій захисту соціальних прав військовослужбовців у Франції особливого значення набувають саме статті D4121-1–D4122-13 цього Кодексу, в яких визначаються окремі стандарти соціальних прав військовослужбовців (які випливають зі свободи пересування, яка є з цілком очевидних причин обмеженою), а також особливості захисту прав (зокрема, й соціальних прав) французьких військовослужбовців. Зокрема, зі ст. D4121-1 Кодексу випливає, що кожен військовослужбовець може в індивідуальному порядку подавати до вищого органу влади або, якщо це можливо, до організацій, створених для цієї мети, пропозиції, спрямовані на поліпшення умов виконання служби або життя в суспільстві, а також інших аспектів, що стосуються його особистого становища. Між тим, у ч. 3 цієї статті законодавець прямо забороняє організацію військовослужбовцями та участь в демонстраціях, колективні звернення з петиціями чи скаргами. Відповідна заборона, на нашу думку, аргументована запобіганням випадкам перетворення колективних форм захисту прав військовослужбовців та колективних ініціатив поліпшення стану соціальної безпеки військовослужбовців у протестні рухи, які, приймаючи до уваги статус військовослужбовців, можуть перетворитись у військові перевороти та ін., а також можуть підірвати обороноздатність держави. Додатково підтверджує це твердження ст. D4122-12 Кодексу оборони ФР у п. 1 ч. 1 якої зазначається, що у військових з'єднаннях і установах, а також на суднах флоту і взагалі в будь-якому місці, що знаходиться під військовим управлінням, військовослужбовцям заборо-

няється організувати та брати участь у демонстраціях чи акціях філософської, релігійної, політичної чи профспілкової пропаганди.

Окремо звернемо увагу на те, що у ч. 1 ст. D4121-2 Кодексу оборони ФР кожному військовослужбовцю гарантується право бути поінформованим про своє становище, а саме звертатись з питанням, що стосується його особистого становища, умов служби чи життя в громаді до офіцерів генерального інспектора. Крім того, у ст. D4121-3 Кодексу оборони ФР військовим гарантується брати участь в створенні соціально безпечних умов буття, що є важливою гарантією перебування у службово-трудовах відносинах, в яких мінімізуються соціальні ризики та виклики, крізь призму яких військовослужбовці є більш уразливими перед порушенням їх соціальних прав. Так у зазначеній статті кодифікованого закону законодавцем передбачається, що військовослужбовці мають право брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їх повсякденного життя (у якості осіб, що мають відповідний статус публічного службовця), а саме через комісії, члени яких призначаються відповідно до умов, встановлених наказом Міністра оборони (для національної жандармерії – наказом Міністра внутрішніх справ).

Додатково важливе значення в цьому контексті набуває ст. D4122-2 Кодексу оборони ФР, яка визначає права та обов'язки військовослужбовця, на якого покладено керівні обов'язки. У пунктах 4–8 ч. 1 цієї статті вказується, що керівник повинен поважати права підлеглих військовослужбовців, зокрема, й їх соціальні права, а також: інформувати підлеглих військовослужбовців у тій мірі, наскільки це дозволяють обставини та збереження таємниці; нагороджувати підлеглих за заслуги, пов'язані із виконанням ними обов'язків; звертати увагу на особисті потреби підлеглих військовослужбовців, їхні матеріальні умови життя, а також стежити за їхніми законними інтересами й, у разі необхідності, доносити про проблеми і потреби їх задоволення до компетентного органу; забезпечувати навчання та підготовку своїх підлеглих у рамках службової діяльності. Отже, військовослужбовець-керівник крізь призму ст. D4122-2 Кодексу оборони ФР постає в якості суб'єкта, котрий виконує функції охорони соціальних прав військовослужбовців, а отже відноситься до адміністративної функції захисту соціальних прав військовослужбовців. При цьому в ст. D4122-4 Кодексу вказується, що будь-який військовослужбовець в силу свого статусу може перебувати у стані неможливості реалізувати соціальні права, а також в окремих обставинах повинен нехтувати своїми соціальними правами в інтересах служби. Зокрема, в статті зазначається, що кожен військовослужбовець повинен враховувати потреби боєздатності (*L'efficacité au*

combat), крізь призму яких кожен такий службовець повинен до виконання поставленого завдання енергійно та самовіддано брати участь у діях проти противника, приймаючи ризики для свого життя. При цьому потрапивши в полон, кожен комбатант має залишатись військовослужбовцем, чийм обов'язком є втекти з полону, протистояти тиску та прагнути відновити бій. Тобто, перебування у статусі військовослужбовця у Франції означає, що особа, котра набула такого правового статусу, може обмежуватись у базових соціальних правах, а також охоче приймати ситуацію відмови від базових соціальних прав, зокрема, таких як право на життя та здоров'я.

Разом із тим, слід мати на увазі те, що в ч. 2 ст. D4121-2 Кодексу оборони ФР зазначається, що будь-який військовослужбовець володіє правом на звернення до медіатора (ним може бути військовий посередник, строки втручання якого встановлюються наказом Міністра оборони) на умовах, передбачених статтями L213-5 і L213-6 Кодексу адміністративного судочинства ФР. У відповідності до ст. L213-5 КАС ФР особи, котрі хочуть вирішити юридичний спір, володіють правом організувати поза будь-якою юридичною процедурою медіаційну (посередницьку) місію (*mission de médiation*) та призначити відповідальну особу або осіб. Разом із тим, необхідно мати на увазі, що в ст. L 213-6 КАС ФР міститься гарантія унеможливлення підміни медіацією судового захисту прав людини (зокрема, й соціальних прав військовослужбовців). Так, у вказаній статті Кодексу законодавець зазначає, що строк перебігу судового розгляду переривається, а застосування тих чи інших приписів призупиняються з дня, коли після виникнення спору сторони погодилися використати можливості медіації або, за відсутності письмової форми, з дня першої зустрічі в рамках медіаційної процедури. Відновлення ж строку перебігу судового розгляду розпочинається з дати, коли одна або ж обидві сторони чи медіатор заявляють про завершення процедури медіації (незалежно від того, чи завершилась процедура домовленістю про вирішення наявного спору). Натомість перебіг строків позовної давності з дня завершення процедури медіації не відновлюється, а розпочинається знову, утім, на строк, який не може бути менше шести місяців. Таким чином, військовослужбовці у Франції можуть без шкоди для ефективної реалізації права на судовий захист своїх соціальних прав, звернутись до позасудових посередницьких процедур, використання яких не може вважатись відмовою в судовому захисті та не може обмежувати подальше звернення військовослужбовця до суду з відповідним позовом.

Окремо слід звернути увагу на те, що соціальні права військовослужбовців та їх соціальна безпека у Франції захищається саме адміністра-

тивними судами, хоча у ФР діють також спеціалізовані суди, що розглядають трудові спори (їх соціально-правове значення важко недооцінити в силу того, що особливим напрямом забезпечення соціальної безпеки є трудовий напрям соціальної безпеки). Вказане обумовлено тим фактом, що правовий статус публічних службовців крізь призму французького законодавства не охоплюється повною мірою сферою трудового права Франції, а отже й *Трудовим кодексом ФР*, який містить низку статей про захист прав працівників, зокрема, й тих, що стосуються соціальної сфери (насамперед, права на охорону здоров'я та безпеку, отримання освіти, недискримінацію та ін. фундаментальні права, які є соціальними за своєю юридичною природою чи похідними від соціальних прав й реалізуються на підставі реалізації права на працю).

Висновки. Підводячи підсумок викладеному доцільно зазначити, що на сьогоднішній день стан правового регулювання захисту соціальних прав військовослужбовців у Франції є неоднозначним. Насамперед можемо констатувати відсутність окремих норм французького законодавства, у яких: по-перше, підтверджується важливість захисту соціальних прав військовослужбовців, а також обов'язковість їх захисту з боку держави та суспільства (при цьому також недостатнім є опис законодавцем основних прав військовослужбовців у цілому); по-друге, в узагальненому вигляді окреслюються усі належні форми захисту прав військовослужбовців (судова, парламентська, адміністративна форма та неюрисдикційні форми захисту). Також слід констатувати й те, що французьке законодавство наразі обмежує військовослужбовців у можливостях використання профспілкового захисту соціальних прав військовослужбовців, що є недостатньо аргументованим (вказане, зокрема, підтверджується рішенням Європейського суду з прав людини у справі *Matelly c. France*). Між тим, хоча українське законодавство в контексті нормативно-правової регламентації захисту соціальних прав військовослужбовців виявляється більш прогресивним порівняно із французьким, законодавство ФР, утім, певні підходи в правовому регулюванні захисту соціальних прав військовослужбовців у Франції доцільно врахувати в Україні у контексті становлення оновленого соціально-правового режиму забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців. По-перше, доцільно встановити заборону організації та участі військовослужбовців у демонстраціях, колективних зверненнях з петиціями чи скаргами щодо порушення їх прав у цілому та соціальних прав зокрема (тобто, врахування ч. 3 ст. D4121-1 Кодексу оборони ФР). По-друге, вбачається потреба у нормативно-правовому забезпеченні права військовослужбовців звертатись до керівництва,

ін. органів публічної служби з пропозиціями щодо поліпшення підстав, умов, форм, способів, методів і засобів забезпечення їх соціальної безпеки (тобто, удосконалена ст. D4121-1 Кодексу оборони ФР).

Література

1. Letonturier É. Reconnaissance, institution et identités militaires. *L'Année sociologique*. 2011. № 2 (61). P. 323-350. doi:10.3917/anso.112.0323.
2. d'Aboville B. Vers un nouveau modèle d'armée français? La loi de programmation militaire 2024-2030. *Commentaire*. 2023. № 2 (182). P. 333-340. doi:10.3917/comm.182.0333.
3. Fiott D. The Fog of War: russia's War on Ukraine, European Defence Spending and Military Capabilities. *Intereconomics*. 2022. Vol. 57 (3). P. 152-156. doi:10.1007/s10272-022-1051-8.
4. Wasiuta O. Wybrane konsekwencje polityczno-militarne wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Wiedza Obronna*. 2022. № 2. S. 39-66. doi:10.34752/2022-b279.
5. Warin P. L'Accès aux droits sociaux. Grenoble: Presses universitaires de Grenoble, 2007. 168 p.
6. Devers G. Droits des personnes handicapées: le Comité européen des Droits sociaux éreinte la France. *Santé mentale et Droit*. 2023. Vol. 23 (4). P. 681-697. doi:10.1016/j.smed.2023.06.003.
7. Latif M.A. La Protection Constitutionnelle Des Droits Economiques et Sociaux en Egypte et en France. *Arab LQ*. 2004. Vol. 19 (1/4). P. 255-265.
8. Lanquetin M.T., Letablier M.T. Individualisation des droits sociaux et droits fondamentaux [Une mise en perspective européenne]. *Revue des politiques sociales et familiales*. 2003. Vol. 73 (1). P. 7-24.
9. Roman D. L'opposabilité des droits sociaux. *Informations sociales*. 2013. № 4 (178). P. 117-132. doi:10.3917/inso.178.0033.
10. Gambardella S. Lectures différenciées de la liberté syndicale des militaires en droit européen. *La Revue des droits de l'homme. Revue du Centre de recherches et d'études sur les droits fondamentaux*. 2016. № 9. P. 1-18. doi:10.4000/revdh.1888.
11. Desmoulin T. Protection sociale des réservistes et déclin de la spécificité militaire. *Droit social*. 2021. № 12. P. 1023-1030.
12. Joana J. La «condition militaire»: inventions et réinventions d'une catégorie d'action publique. *Revue française de science politique*. 2002. № 4. P. 449-467. doi:10.3917/rfsp.524.0449.
13. Lorette C. Les droits de l'homme et les militaires français. *Les Champs de Mars*. 2009. Vol. 20 (1). P. 57-71. doi:10.3917/lcdm1.020.0057.
14. Verstappen C. Les droits sociaux des militaires. *Pouvoirs*. 2008. № 2 (225). P. 109-120.